

Ny dansk kunsthistorie. Bind 4. Realismen. Af PETER MICHAEL HORNING. Forlaget Palle Fogtdal. København 1993. 294 s., ill. kr. 485.-, kun i subskription.

Netop som den nye Danmarkshistorie i 15 historiefremstillende bind er færdigudgivet, kommer parallellen inden for kunsthistorien med 10 bind. Om det skyldes andet end konjunkturbestemte tilfældigheder er vanskeligt at se, men de bindstærke udgivelser giver gode muligheder for nogle sammenstillinger inden for forskningsområderne historie og kunsthistorie. At begge serier er rigt illustreret øger deres komplementaritet.

Emne- og periodeinddelingen er interessant set med en historikers øjne. Første bind »Troens kunst« skildrer et meget stort tidsspand: fra vikingetid til reformation. Det svarer til fire bind i Danmarkshistorien. Det følgende bind »Kongens kunst« tager sig af perioden fra reformationen til begyndelsen af 1700-tallet, svarende til 2½ bind af Danmarkshistorien. Derefter følger bind 3: »Fra rokoko til guldalder« (1730'erne – midten af 1800-tallet), 4: »Realismen« (1800-tallets sidste trediedel), 5: »Symbolisme og impressionisme« (ca. 1890-ca. 1920), 6: »Tidlig modernisme« (1915 – 1930'erne), de sidste fire bind er bygget op omkring kunstneriske retninger fra 1930'erne og frem, 7: »Surrealisme og tradition«, 8: »Cobra«, 9: »Geometriens kunst« og 10: »De helt moderne og postmoderne«. Disse fire bind modsvarer af kun tre Danmarkshistoriske bind.

Denne inddeling udtrykker givetvis på mange måder kunstproblematikken i slutningen af 1980'erne, da der var gang i et aktualiserende kunstliv med mange gallerier, stor omsætning i auktionshusene og omfattende opmærksomhed omkring »de nye vilde« og siden postmodernismen. På denne baggrund er den voldsomme vægtning af kunsten i dette århundrede naturlig, men om den er naturlig i en kunsthistorie fra vikingetid til nutid er en anden sag. Nationalmuseets syvbindsværk om de middelalderlige kalkmalerier viser til fulde, at der er nok at vise fra og skrive om tidligere perioders kunst, der vel i et historisk oversigtsværk er lige så relevant som eksempelvis symbolisme eller Cobra.

Denne tyngdefordeling hænger givetvis også sammen med udgiverens kunsthistoriske ståsted: »Billedkunsten kan give nogle af de smukkeste oplevelser, man kan få i sit liv. Men oplevelse forudsætter forståelse: det vil sige, at vi ikke blot er i stand til at se på et kunstværk, men også til at se det på sin plads i en større sammenhæng og et længere historisk forløb« (cit. efter pressemeddelse).

Kunsten som generator for smukke oplevelser! Her egner Isefjordsværkstedet, epitafierne og fyrsteportrætterne sig ikke, de er blevet for meget kulturhistorie. Men fra Guldalderen og til idag giver kunsten oplevelser. Af de smukke: Lundbye, Philipsen, Rude, Mortensen og mange andre. Af de u-smukke: Kvium, Erik A. Frandsen og mange andre efter behag. Oplevelser som er løsrevet fra historien. Men denne kunsthistoriske tilgang er også samtidshistorisk ganske spændende, især når man får lejlighed til at sammenligne hele udgivelsen med dens forgænger, Politikens kunsthistorie fra 1970'erne, som på mange måder var blottet for denne kunstæstetiske holdning.

»Ny dansk kunsthistorie« udkommer ikke i kronologisk rækkefølge, men starter med bind 4 »Realismen«. Titlen er fanfareagtig. Som den eneste bindbetegnelse er den i bestemt form. Ikke realisme, men realismen. Hermed udelukkes jo effektivt fx dette århundredes mange realistiske og hyperrealistiske værker. Det er en tidsperiode, der afgrænses og indkredses, og ikke som ved de sidste fire bind de

udtryksmæssige former. Det viser det traditionsbestemte bag redaktionsprincipperne. Det er isernerne, tidsperioderne og de enkelte kunstnere, som omtales, mere end det er det kunstneriske indhold, som forfølges og perspektiveres.

På en måde hører det ikke hjemme i et historisk tidsskrift at anmelde en kunsthistorisk udgivelse, der tager udgangspunkt i æstetisk oplevelse. Og dog. For det første er denne tilgang historiografisk interessant og har som nævnt bestemt ikke været enerådende i kunsthistoriske værker. For det andet udgør de forskellige tiders kunstneriske produkter et væsentligt historisk kildemateriale, men kilde til hvad?

Om nærværende bind skriver Peter Michael Hornung, at periodens fælles stræben er at give en så sand og troværdig skildring af det sete som muligt (s. 7). Med Erslev i hånden er det gefundenes Fressen for historikeren. Hundrevis af spændende billeder, der tager visuelt afsæt i skildringer af datidens fysiske omgivelser. Det skal nok vise sig, at der mellem dette bind om realismen og det tilsvarende i Danmarkshistorien er det største sammenfald af illustrationer. Der er en større kognitiv tilstedeværelse her end i middelalderens Majestas eller Carl-Henning Pedersens udsmykning i Ribe domkirke. Men skævt kan det alligevel gå for historikerne, hvis de vil vride den skinbarlige virkelighed ud af Exner, Vermehren og Dalsgaard (se fx M. Zenius: »Genremaleri og virkelighed«, 1976).

Selvfølgelig formede genremalerne og realisterne også deres motiver efter tidsbestemte kunstneriske principper og holdninger, og det er jo det, der trods alt gør deres værker til kunst, og det er som ved al anden kunst her, det interessante dukker op. Det faktum, at Erik Henningsen overhovedet malede »Sat ud« (ill. s. 178), Viggo Johansen »Glade jul« (ill. s. 198), Krøyer »Hip, Hip, Hurra« (ill. s. 136), Wenzel Tornøe »Sypige. Pinsemorgen« (ill. s. 104) og måden, de gjorde det på, er mere interessant og brugbart for historikeren end bondestuens indretning eller fiskernes påklædning. Det er den fælles sentimentalitet hos 1400-tallets Maria med barnet og Frants Henningsens »Forladt. Dog ej af venner i Nøden« (ill. s. 181), der giver sidstnævnte en mentalitetshistorisk dimension.

»Realismen« rummer med sine mange gode farvegengivelser et stort visuelt materiale. Dens udgangspunkt er naturligvis ikke historikerens, men Peter Michael Hornung kommer i sin tekst vidt omkring mellem periodens kunstnere. Bogen er særdeles velskrevet. Den journalistiske pen fornægter sig ikke. Om N. P. Mols' »Roeoptagning«: »Og motivet hørte som landskab heller ikke til det mest charmerende på Guds ellers så grønne jord. Det var hentet fra en mark ved Nissumfjord af den ganske jævne slags, hvor afgrøderne ikke blot forudsætter rigeligt med regn, men også sved og tårer« (s. 203). Om Jørgen Sonnes »En gammel Fisker om Aftenen sætter sine Garn ud«: »Kunstnerne fulgte sjældent deres modeller ud på rum sø – de blev på land og ventede, som led de af vandskræk. De skildrede helst den del af fiskernes arbejde, der udfoldede sig nær strandbredden« (s. 25).

Forfatterens stil og indsigt medfører mange spændende enkeltiagttagelser. Fx er gennemgangen af Carl Blochs »Prometheus' Befrielse« (1864) eksemplarisk god og historisk relevant: »Ind i Blochs monumentale maleri med dets heroiske forherligelse af selve befrielsens øjeblik lærte man hurtigt at læse et motiv, der kunne symbolisere det sønderlemmede Danmarks drøm om befrielse fra Preussen og håb om genrejsning«. Maleriet var bestilt af den danskfødte græske konge og blev sendt til Athen. »Her hang det så, uden for det danske folks rækkevidde. men

ikke glemt. Tværtimod. For omkring det fraværende maleri, denne smertefulde eksport, voksede myterne om dets storhed til uhåndterlige dimensioner...« (s. 46).

Sådan kan man gå på jagt efter mange små skattefund i tekst og illustration. Men det er på bekostning af et helhedssyn. Det er eksempelvis under en omtale af Vilhelm Kyhn, at man kan læse, at »således blev 1880'ernes kunst gradvist spaltet op i billeder af landskaber uden mennesker og billeder af mennesker uden landskaber« (s. 76), en motivmæssig udvikling, man gerne havde hørt mere om.

Angsten for at slippe kunstneren på bekostning af kunsten er ret fast i dansk kunsthistorisk tradition. Det er da også slående, at der intet står om principperne for udvælgelsen af hvilke kunstnere, der skal omtales, og hvad, der er udeladt. Kun meget kortfattet er perioden sat i relief. Med udstillingen »Northern Light« blev der 1982 kastet et forskønnende lys over en side i dansk kunst, som ved Kunstmuseets nyophængning 30 år tidligere var blevet forvist til kældrenes magasiner. På auktionerne steg budene på Krøyers billeder til himmelske højder. Med 1980'ernes figurative maleri fik det fortællende billede en genfødsel (s. 9). Dette udgangspunkt passer godt til forfatterens opfattelse, at »når en beskuer ser og umiddelbart tolker et billede, prøver at forstå det, søger han først og fremmest at bringe det i forhold til sin egen bevidsthed og sin egen tids historiske forudsætninger« (s. 46).

Undertegnede savner i hvert fald et klarere afsæt i samtidshistoriske forudsætninger. Når Tornøes sypige og Henningsens forladte mor er medtaget, kan det ikke skyldes deres kunstneriske kvaliteter (se fx Emil Hannovers kritik citeret s. 181). Er de omtalt og gengivet fordi de må formodes at være blandt topscorerne på kunstauktionerne, eller er det alligevel fordi de er mentalitetshistorisk interessante?

*Axel Bolvig*

ALF JOHANSSON: Arbetarrörelsen och taylorismen: Olofström 1895-1925. En studie av verkstadsindustrin och arbetets organisering. Arkiv förlag, Lund 1990. 341 s., ill.

Bogen er det sjette bind i serien »Det svenska arbetets historia« og omhandler, i lighed med de foregående, én enkelt virksomhed. Olofströms Stålpresnings AB i Blekinge var datterselskab og vigtig underleverandør til AB Separator i Stockholm. Det gør i sig selv bogen spændende for den industrihistorisk interesserede danske læser. AB Separator var nemlig Skandinaviens, ja formentlig verdens førende centrifugefabrik, en position, der blev erobret i hård konkurrence med danske centrifugefabrikker, først og fremmest Burmeister & Wain. Analysen af Olofström-fabrikken giver på mange måder et godt indblik i hele koncernens forhold.

Der er imidlertid meget mere at komme efter. Forfatterens målsætning er at forstå magtens konstituering på en svensk metalindustriell virksomhed (»verksstad«) i begyndelsen af århundredet, med særligt henblik på betydningen af arbejdernes organisering og etableringen af kollektive overenskomster (s. 27). Som titlen angiver, er taylorismen et nøglebegreb. Det betegner den ideologi om teknisk rationalisering forbundet med social disciplinering af arbejdskraften, som fik sin første virkeligt udfoldede og sammenhængende artikulering i den ameri-